

---

vladimír novotný

KE KONTEXTŮM KAMPANOVSKÉHO TÉMATU

---

*Evropa, naučíc se oceňovat naši bytost,
nepřipustí tak lehce její zničení.*

Hubert Gordon Schauer, 1886

*Čechové v literatuře dokázali vždy něco
jen tehdy, mohla-li být jich literatura
ve službách nějaké myšlenky mimoumělecké.*

Zdeněk Nejedlý, 1913

„Na rozhraní století odváží se Winter setřásti ze své novelistiky archivní prach a vytvářeti tragédie lidských snů,“ napsal brněnský literární historik Arne Novák ve svém esejistickém nekrologu, v němž se vyslovil též k významu Zikmunda Wintra pro českou literaturu. Vzápětí ale podotkl: „Ovšem závislé na poměrech 16. a 17. věku, bez kulturně dějepisné didaxe. /.../ Takto se mu podařilo vytvořit pevně uzavřené a jednotné /.../ některé nejlepší nesentimentální výjevy z trochu melodramatického *Mistra Kampana*.“¹ Veškerou pozdní spisovatelovu tvorbu posléze badatel s uznáním hodnotí jako „jadrná a sytá díla šedesátníkova“;² tj. jako knihy zralého tvůrce, od něž bylo lze tehdejší kulturní veřejnosti – slovy Arna Nováka – se ještě nadíti plného rozpětí mohoucnosti...

Literární dějepisec si tudíž neodpustil mírný kritický šleh vůči autorovu románu *Mistr Kampanus* (knižně vydanému poprvé v roce 1909) ani ve své smuteční úvaze. Leč Arne Novák se podobně zdrženlivě vyslovil o vrcholném epickém díle Zikmunda Wintra rovněž ve svých *Přehledných dě-*

---

1 A. Novák: Zikmund Winter, *Národní listy* 13. 6. 1912. Srov. též: *Česká literatura a národní tradice*, edd. D. Jeřábek a V. Válek, Blok, Brno 1995, s. 109.

2 Tamtéž.

jinách literatury české. Konstatoval tu v nezbytné krátkosti formulační, že „knihu od knihy šíří Z. Winter i svůj psychologický rozhled a vztyčuje si vyšší cíle; některé z pozdních svazků rozebírají i základní vášně lidské a otfásají se vnitřními tragédiemi. /.../ Románová kniha Wintrova odvažuje se přímo na zpodobení dramatu bělohorského“. Román *Mistr Kampanus* posléze Arne Novák charakterizuje jako „rozlehlý historický obraz z doby bělohorské s pádem Karlovy koleje a exekucí staroměstskou v popředí“.³

Pozdější hodnocení románu jsou zpravidla nesrovnatelně příznivější (zejména ve srovnání se stanovisky některých dobových literárněkritických autorit, jakými byli F. X. Šalda či Otakar Theer), což se pochopitelně promítlo i do lexikografických lapidárních soudů. Nicméně i do nich překvapivě pronikají kritické tóniny. Kupříkladu v „Modrém slovníku“ ze šedesátých let je Wintrův *Mistr Kampanus* označován za „největší jeho dílo“ (v souladu se spisovatelovým přesvědčením) a vyzvedává se zejména první část románu. Ta podle anonymního autora hesla „naznačuje hlubší pojetí tragiky historické osobnosti vržené do krizové doby před Bílou horou, závěr díla pak jeví sklon k historickému popisu společenských událostí, i když velmi dramatických a barvitě vylíčených“. Definitivní verdikt vyzněl v této slovníkové příručce takto: „Monografický román ve zkratce zachycující celý životní běh hlavního hrdiny, v němž např. dosáhl úspěchů Jirásek a Nováková, nebyl svou uměleckou podstatou zřejmě zcela vlastní Wintrovu uměleckému talentu. Přesto však Winter svým pojetím historické literatury /.../ vytvořil z ní prostředek, kterým vyjadřuje životní pocit, rozpornost vášní a smyslů, složitosti niterného života lidské individuality.“⁴

Zdá se, že k určitému průlomů literárnědějepisické tradice ve vztahu k *Mistru Kampanovi*, spjaté zejména s rezervovaným postojem Arna Nováka, došlo v české literární historiografii ve výraznější míře až v posledních desetiletích. Již v příručce *Čeští spisovatelé 19. století*, již sestavil týž vědecký tým Akademie věd, z jehož úsilí vzešel „Modrý“ čili Opelikův a Havlův *Slovník českých spisovatelů*, se v medailonu Zikmunda Wintra (autorsky opět nepodepsaném) v souvislosti s jeho jediným románem zdůrazňuje především „konflikt jedince a doby“ v *Mistru Kampanovi*. Píše se

3 Srov. Jan V. Novák, Arne Novák: *Přehledné dějiny literatury české*, 3. vyd., Olomouc 1922, s. 484–485.

4 Srov. heslo Zikmund Winter in *Slovník českých spisovatelů*, edd. R. Havel a J. Opelik, Čs. spisovatel, Praha 1964, s. 375–376. Toto autorské heslo není podepsáno (!).

tu o spisovatelově vyličení „svérázného půvabu studentského života i běžných a soukromých starostí vysokoškolských studentů v letech před Bílou horou“, jakož i o tom, „kolik malicherné ješitnosti a zášti čekalo na příležitost pomstít se na ryzím, citově založeném člověku Kampanovi“. Hrdina je zde interpretován jako „laskavý i náročný učitel, jemný člověk a nešťastný muž, jehož manželské štěstí zničila smrt mladé ženy, a on se tím víc oddal svému poslání na univerzitě“.

Z hlediska struktury Wintrova epického díla se tu dále konstatuje, že v románu „se stýkají, prostupují a střetají tři způsoby podání: způsob lyricky náladový a meditativní, který připomíná mluvu básnickou, způsob zpravodajsky neosobní a věcný, jehož objektivnost mává ironický podtext (charakterizuje dějinné akce a jejich oficiální představitele). Třetí způsob zosobňuje Mollerus se svým projevem stejně bodrým jako vulgárně groteskním. V této stylové rozrůzněnosti i v jisté kompoziční rozptýlenosti díla vyčteme znamení doby, o níž román pojednává, i té, ke které se obrací.“ Dále se v tomto literárněhistorickém portrétu říká, že „osudy Karlovy univerzity i jejího rektora jsou v románě pojaty jako příznak národního údělu po bělohorské porážce, jako pokus vysvětlit, proč její důsledky byly tak dalekosáhle pustošivé. Wintrův pohled je krajně nesentimentální, snaží se vystopovat vnitřní slabost Čech před Bílou horou i po ní.“⁵

V analogickém duchu pojednává o románu necelě čtvrtstoletí po vydání kompendia *Čeští spisovatelé 19. století* kupříkladu i literární historička Blanka Svadbová. Podle její zhuštěné interpretace (v souhrnném výkladu o české próze 19. století, určeném pro potřeby gymnázií) *Mistr Kampanus* „/.../zobrazuje mravní konflikt vzdělaného humanisty nuceného vyrovnávat se s kompromisy. /.../ Román má mimořádné postavení v autorově tvorbě hlavně proto, že mu více než o individuální osud šlo o vystižení dobových souvislostí. Tím se Winter přiblížil Jiráskovu uměleckému postupu. Důrazem na povahokresbu individua se od svého přítele také zásadně odlišoval. Zatímco Jiráskův člověk se aktivně podílí na realizaci svých idejí, Wintrův hrdina své době nerozumí a východisko hledá v sebevraždě. Na rozdíl od Jiráska se Winter na dějiny díval skepticky, rezignoval na možnost jedince určovat běh dějin. Jeho postava je jejich obětí.“⁶ Za

5 Srov. *Čeští spisovatelé 19. století*, edd. M. Otruba a K. Homolová, Čs. spisovatel, Praha 1971, s. 228–229.

6 Srov. B. Svadbová, in *Literatura 19. a začátku 20. století*, Fortuna, Praha 1994, s. 179.

spisovatelovo „životní dílo“ pokládá *Mistra Kampana* rovněž olomoucký bohemista Jiří Skalička: podle něj román „nebyl optimistickým povzbuzením k aktivní činnosti vlastenecké jako u Jiráska, ale sugestivně podaný osud jeho hrdiny se stal tragickým varováním před ústupky zlu“.⁷

Po roce 1989 se *Mistrem Kampanem* prozítím nejzevrubněji (byť opět v rozmezí literárněhistorické zkratky) zabývala Jaroslava Janáčková, která vyzvedla i dobový kontext geneze spisovatelova románu a připomněla, že předtím se Winter „bělohorského traumatu dotýkal jen letmo. Tak jen zdaleka a nepřímo kroužil kolem otázek, které v *Konci samostatnosti české* (francouzsky 1890, český překlad 1893) formuloval francouzský historik E. Denis: Kterými chybami zasloužili sobě Čechové svého neštěstí? Jaká část zodpovědnosti příslušela lidem a jaká okolnostem?“ Badatelka shledává, že až ve svém románovém díle začal Winter na „otázky po odpovědnosti“ odpovídat – a konstatuje: „Pro tvůrce *Mistra Kampana* však nikdy nebyly dějiny smysluplným uskutečňováním pokroku ani velkých idejí, ale spíš hrubou mechanickou silou, která člověka zaskakuje, jeho nejlepší záměry křiví, láme, ironizuje či ztrapňuje. Krize historismu, resp. jedné metody historického zkoumání a myšlení, jakož i čas bělohorské katastrofy mohly Wintrově utkvělé skepsi k dějinnému pohybu přitakat anebo ji přizívit, a tak se v *Mistru Kampanovi* stalo.“ Připomínajíc společenský kontext autorova záměru Janáčková zdůrazňuje, že i podle tehdejších posuzovatelů „Wintrovým románem přibyla české literatuře kniha, která by se měla stát duševním majetkem národa“.⁸ Poté vybírá z dobových kritik několik symptomatických postřehů o „varovném zpěvu“ či „slabosti českých povah, těch lidí, které jako by zkazil a vysílil jakýsi jed...“⁹ V závěru svého medailonu literární historička soudí, že si „*Mistr Kampanus* uchovává pověst díla téměř nezařaditelného, byť jeho národně reprezentativní dosah a obecně lidský smysl je počínaje prvním vydáním mimo všecky pochyby“.¹⁰

7 Srov. *Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti)*, edd. L. Machala a E. Petřú, Rubico, Olomouc 1994, s. 153.

8 J. Janáčková: Historismus v poezii a próze, in *Česká literatura na předělu století*, ed. J. Janáčková, H & H, Jinočany 1991, s. 78.

9 Tamtéž, s. 79.

10 Tamtéž.

Přítom však nikoli náhodou právě v roce 1906, v téže době, kdy Wintrův román začal vycházet na pokračování ve *Zvonu*, si renomovaný esejista František Václav Krejčí ve své knížce *Sen nové kultury* již vůbec nepřipouštěl platnost iluzí o výchovně popularizujících kritériích posuzování literárního díla; deglorifikoval i ideál intelektuála formujícího pozitivistické či buditelské dějinné vědomí a zároveň i dosavadní tradici českého kulturního historismu: „Tyto těžké stíny minulosti doléhaly sotva kde dusivější tíhou na kulturní život než u nás v Čechách. Česká literatura až do nedávných dob nedovedla viděti a vyjádřiti Čechy, jaké jsou. /.../ Bylo v tom tolik elegického smutku, tolik hrobového puchu, tolik věci příliš strašných a krvavých pro naši mysl!“¹¹

V tomto kontextu českého myšlení Zikmund Winter svou specifickou variací kampanovského čili převážně pobělohorského tématu (tj. dilematu mravní odpovědnosti intelektuála ve chvíli kolapsu kulturní enklávy, do níž konkrétní jedinec náleží) záměrně a vědomě po svém způsobu přispěl či se připojil k rozpravám, v nichž čeští vzdělanci zejména v letech před vypuknutím první světové války vznětlivě i systémově reagovali nejen na podněty citovaného spisu Ernesta Denise, ale především na *Českou otázku* T. G. Masaryka (poprvé vydanou 1895) a na všechny problémy moderní národní identity, které s ní souvisely. Ihned po vydání Masarykova fundamentálního spisu se totiž počíná (se zákonitým připomenutím věčně aktuálních dilemat H. G. Schauera) v Čechách na přelomu století dlouholetý kulturněhistorický „spor o smysl českých dějin“, k němuž se vyjadřují i mluvčí literárního modernismu.

S přihlédnutím k myšlenkovým tendencím a sporům tehdejších let tvoří i *Mistr Kampanus* zřetelnou součást obnovované české kritické sebe-reflexe, která s analogickou naléhavostí a s podobnými myšlenkovými filiacemi v rozmanitých intervalech přetrvává až do dnešních dnů. Také ve Wintrově románu, vznikajícím v prvních letech 20. století (jeho tematika je v autorově tvorbě vskutku nápadně atypická), zjevně zaznívá ozvěna dobového reflektování „české otázky“ a formulování významu a poslání českých dějin ve srovnání se světovou historií, jakož i rozjímání o závažnosti tzv. naddějinných principů, zejména deistických a etických. Též prostřednictvím vrcholného umělceva epického díla se uskutečnila v kulturním kontextu na počátku nového věku další pozoruhodná, ve svých filozofických závěrech zacíleně protitradiční tematizace dějinné látky a její

11 Tamtéž, s. 64.

novodobé reflexe. Vždyť i první kritikové románu impulzivně konstatovali, že se *Mistr Kampanus* začlenil do soudobého tíhnutí k novému myšlení o dějinách, které tenkrát bylo zvlášť naléhavě „motivováno“ zájmem o českou přítomnost. V tomto smyslu se minulost a její palčivá problematika anebo naopak inspirativní odkaz stává v české beletrii i v odborných historických pojednáních v prvé řadě působivým nástrojem „osvětlení národní identity“.¹²

V souzvuku s dobovými pŕtškami již tři roky po vydání *Mistra Kampana* trpce konstatoval Masarykŕv duchovní a politický druh Jan Herben ve svých polemických úvahách, uveřejňovaných na stránkách *Času*, že „věčná otázka mezi svědomím a oportunismem řeší se ve prospěch oportunistu. Malá naše menšina stojí proti němu, neboť koneckoncŕ celý oportunismus je nám otázkou takovou: smí konečně Čech dýchat plnými plicemi, smí volně vyznávat, že ctí své předky reformační a sám že chce žít podle zásad pokrokových, českých a přirozeně lidských, jak ho Bůh stvořil? Či má se pořád krčít jako člověk poddanský, dýchaje na pŕl plic; jako z nějaké cizí milosti trpěný, v cizích názorech formovaný a všecku důstojnost v sobě zapírající, aby se mu dobře vedlo na zemi? Máme věřit Husovi či Pálčovi?“¹³

Rozjitřená dikce tehdejších metodologických i publicistických úvah o smyslu českých dějin přivedla rok nato Zdeňka Nejedlého k opodstatněnému tvrzení, že nepřeklenutelnou neznámou celé domácí historiografie zůstává „člověk 16. století“ (coby předchŕdce tuzemského individua doby pobělohorské), a potom též ke kategorickému konstátování, které může mít k problematice *Mistra Kampana* přímý i nepřímý vztah: „Že úpadek českého národa v 17. a 18. století nebyl způsoben bitvou na Bílé hoře, je dnes ovšem již samozřejmo. Žádný národ nezahynul nikdy v jediné bitvě, dokonce pak ne v bitvě toho druhu, jako byla bitva na Bílé hoře, jejíž význam i strategický byl daleko menší, než bychom při bitvě tak osudných následků čekali. Přesto však představa o úpadku českého národa bezprostředně po bitvě na Bílé hoře zůstala všeobecným majetkem národním. Přísné zkoumání historické však vyvrací tuto domněnku čím dál tím radikálněji právě tím, že **doba úpadku posunuje se stále více a více**

12 Srov. antologii *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, ed. M. Havelka, Torst, Praha 1995, s. 7 n.

13 Tamtéž, s. 233.

z doby bělohorské do doby pozdější. /.../ Národ může hynout jen mravně, to však nelze způsobit žádným vnějším nátlakem ani utrpením.¹⁴

Když na nekončící, stále a znovu živě aktuální či aktualizovanou diskusi o smyslu našich dějin v proměněném ovzduší tzv. první republiky navázal filozof Emanuel Rádl (pravděpodobně reagující na někdejší polemiky T. G. Masaryka a Josefa Pekaře), prohlásil, že „od dob protireformace se dělí naši lidé na dva tábory, jedny opravdové, kteří v něco věří, něco upřímně chtějí, hledají a vážně o to pracují, a na lidi, kteří jsou jen diváky na světě, kteří se přizpůsobují daným okolnostem, jsou v srdci lhostejní, rozumu nerozhodného a činů násilných“.¹⁵ V jiném společenském kontextu, v krušných chvílích po Mnichově 1938 vyslovil zjara následujícího roku filozof J. L. Fischer ve své přednášce patetické prorocství, že „učíníme-li všichni své povinnosti zadost, nepochybuji, že dnešní bouří vichřic přežije český národ, aby zocelený kázní chystal své nové a slavnější zítřky jako rytířský vítěz nad šalebným přeludem moci.“¹⁶

Podobný optimismus však zpravidla ani v nejmenším nesdíleli aktéři a svědci trudného období, metaforicky, leč i z pohledu kulturní historie tehdy vnímaného jako nové „pobělohorské“, jež nastalo po srpnu 1968 a které poznovu v českých dějinách umožnilo prožívat analogické kampanovské příběhy a spoluvytvářet nové variace kampanovského tématu morálky kolem nás a mravnosti v nás. Generalizujeme-li, vyústila tehdejší atmosféra ve zrození truchlivého a bezútěšného srpnového traumatu veškerého esteticky a myšlenkově nesterilního českého písemnictví. Jedním z jeho mluvčích ve sféře politizující a publicisticky exponované literární beletristiky se stal Vilém Hejl (1934–1989), který od roku 1978 žil až do své smrti ve vídeňském a posléze mnichovském exilu; zde působil jako zpravodaj Radio Free Europe.

Pouhý rok po svém odchodu z vlasti vydal spisovatel (do té doby známý z literární tvorby šedesátých let především coby autor detektivních historií a filmových scénářů) v *Sixty-Eight Publishers* svůj první román *Zásada sporu*, v němž demonstroval svébytnou modifikaci kampanovské tematiky. Nikoli náhodou je děj knihy situován i do totožného historického údobí, tj. do let po porážce povstání českých stavů 1618–1620. Protá-

14 Tamtéž, s. 350–351.

15 Tamtéž, s. 453.

16 Tamtéž, s. 826.

gonistou románu je typický pobělohorský intelektuál a literární tvůrce, umělecky nevýbojný poeta Šimon Lomnický z Budče. Jeho fiktivní příběh se stává spisovateli vítanou záminkou, aby se zaměřil zejména na analýzu postojů a argumentů jednotlivých postav nejranějšího pobělohorského času. V jejich chování a počínání záhy rozpoznáme přímou paralelu k posrpnové české přítomnosti, mimo jiné i analogii k problému nevyhnutelnosti alespoň dílčích kompromisů. Aby Hejl ještě víc zdůraznil modelovou politickou aktuálnost románu, nechává své postavy promlouvat hovorovou řečí moderního věku. Jeho Šimon Lomnický z Budče se v bělohorské atmosféře ocitá (ač od počátku katolík, jenž se nemusí přimět k nížádné konverzi náboženské a tudíž ani politické) v záluďném a zákeřném propadlišti mocenských střetů obou stran, přizpůsobujících si podle vývoje situace praktické pojetí dějin a usilujících o maximální ideologické zjednodušení veškerého „sporu o smysl“ tehdejšího času. Žádný postoj a žádná pravda již nejsou a nebudou tolerovány, pokud se budou odlišovat od dominantního a proklamativně nesnášenlivého mocenského programu.¹⁷

Tomuto inovovanému kampanovskému traumatu a dilematu se Vilém Hejl tváří v tvář českým posrpnovým intelektuálním politickým a morálním křížovatkám soustavně věnoval i ve svých dalších exilových prózách (vesměs vznikly ještě na domovské české půdě)¹⁸, ačkoli již nejsou lokalizovány do času *Mistra Kampana* a představují různostrunné variace paradigmatu typu „svědomí proti násilí“ či dramatického zpodobení střetu tolerance a intolerance. V následujícím románu *Ex offa* (1980) autor revokuje atmosféru v Čechách po roce 1969 a přibližuje ji vyprávěním o srdnatém novinářském objasňování jedné záhadné epizody rakousko-pruské války z roku 1866. Rovněž ve fantaskní Hejlově próze *Hodina hvězdopravců* (1980) se propojují dvě časové linie: soudobé úvahy o charakteru přítomnosti jsou ovlivňovány až podmiňovány retrospektivami o tragické historii skupiny jasnovidců, okultistů, astrologů a podobných jedinců, kteří měli být za druhé světové války duchovně zmanipulováni pro pragmatické záměry a účely nacistické tajné policie.

V myšlenkové tkáni autorova románového debutu a v jeho kampanovské variaci údělu českého intelektuála se soustavně uplatňují aktuální

17 Zde i dále viz V. Hejl: *Zásada sporu*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1978.

18 Srov. spisovatelovu charakteristiku prvních let strávených v exilu: „Zatím mi tu vycházejí knihy, které jsem napsal v Praze.“ Viz K. Hviždála: *České rozhovory ve světě*, Čs. spisovatel, Praha 1992, s. 262.

paralely publicistické a politické. V posrpnovém dvacetiletí podobné tóny logicky zazněly kupříkladu i v historických esejích tzv. Podivena: „Bylo tedy nesnadno být naplno člověkem a Čechem zároveň. České sebevědomí a česká sebekritičnost se střetávaly jako nesmiřitelní odpůrci. Milovat svůj národ přirozeně ctnostnou láskou, být si přítom vědom, z jaké hmoty je uhněten, a navíc nesehat, to vyžadovalo mimořádnou moudrost, pokoru, odvahu i odolnost. Těch, kdo se o to pokoušeli, bohudík zvolna přibývalo, avšak jen nemnozí vytrvali, aby nám zanechali skutečné dílo. Byli to vesměs samotáři bez mandátu a je věci teprve dalších pokolení, jak s jejich odkazem naložit.“¹⁹ Reminiscenční myšlení je zřetelně zakódováno i v Hejlových publikacích o moderní historii, v nichž spisovatel promlouval jako politický publicista; mj. polemizoval s pojmem středoevropanství a tvrdil, že naše kulturní tradice a citění se v ničem mimořádném neodlišují od tradic kulturního okruhu západoevropských přímořských států. Jak podotýká spisovatel a esejista Pavel Švanda, umělcova logika byla v těchto úvahách „logikou probudilého nacionalisty, který se stále ještě v souladu s romantismem 19. století domníval v dějinách slyšet výzvu k velikosti, tj. pohotovost k boji a oběti. /.../ Bylo mu samozřejmé, že národ se buď chová jako hrdina nebo přestává být národem.“²⁰

O postmoderním posunu ve vnímání kampanovské tematiky v české společnosti a zejména literatuře poslední čtvrtiny 20. století vypovídá i okolnost, že Hejlvův „wintrovský“, byť publicisticky směřem k přítomnosti strukturovaný román nebyl mj. samizdatovou či ineditní literární kritikou vůbec reflektován ba dokonce téměř zaznamenán, ačkoli představuje symptomatický moment nonkonformní slovesné produkce. Četné filiace můžeme v tomto zacílení nalézt kupříkladu při srovnání s románem *Štěpení* Karla Pecky, variujícím bolestnou srpnovou tematiku a vypravěčovo hledání pocitu svobodné lidské důstojnosti s hledačskými motivy a pasážemi pobělohorskými. Mnohem citlivěji a pohotověji zareagovala kritika exilová.²¹ Valné satisfakce se Hejlovu románu žel nedostalo ve sféře literární

19 Srov. Podiven (= P. Pithart, P. Příhoda, M. Otáhal): *Češi v dějinách nové doby. Pokus o zrcadlo*, Rozmluvy, Praha 1991, s. 241.

20 P. Švanda: O rozvráceném osudu, *Proglas* 3, 1992, č. 1, s. 54–56.

21 Srov. J. Dresler: Román o charakteru, *Národní politika* 11, München, 1979, č. 10, s. [2]; A. Kratochvil: Renesance historického románu, *České slovo* 26, München, 1980, č. 2, s. 7; J. Kovtun: rec. Vilém Hejl, *Zásada sporu, Svědečví* 16, Paris, 1980/1981, č. 61, s. 107–109; J. Strnad: Spisovatel Vilém Hejl, *Zpravodaj* 13, Zürich 1980, č. 12, s. 28.

kritiky a lexikografie kupodivu ani po roce 1989. Miroslav Zelinský v rozmezí slovníkového hesla v autorově románové tvorbě vyzvedává především „prvky lehčího žánru“ a tvrdí, že v *Zásadě sporu* je „doloženo přesvědčení o možnosti zachovat si vlastní tvář i v okamžiku střetu s protichůdnými mocenskými silami“,²² třebaže román takřka jednoznačně vypovídá právě o dějinně se opakující kampanovské nemožnosti či nezpůsobilosti českého intelektuála vyčlenit se ze svého historického údělu – ať pobělohorského či posrpnového.

A tak se největšího uznání kampanovským variacím Viléma Hejla (zejména jeho bělohorskému románu *Zásada sporu*) dostalo paradoxně nikoli z pera literárního kritika, nýbrž ve sféře české dějepisné vědy. Jaroslav Marek v *Dějínách a současnosti* ve svém aktuálním exkurzu do beletristických luhů zdůraznil zejména okolnost, že jde o „vyprávění výjimečné sevřenosti a úspornosti výrazu, protkané skrytými narážkami na další významy řečeného, vyprávění už nejen o sporném hrdinovi, jako byl Mistr Kampanus, ale přímo o protikladu hrdiny“. V souzvuku s dobovým vnímáním Hejlova textu jakožto zapovězeného díla připomněl, že „proza, při jejíž četbě byl čtenář sedmdesátých let v nejistotě, zda ho deprimuje přítomnost proto, že zná její pravzor v žalostném průběhu a epilogu českého povstání, nebo zda prožívá potáčení poražených po Praze po roce 1620 proto, že zažívá něco podobného nyní i zde. Za obrysy příběhu se rýsuje problém ošidnosti našich soudů o hodnotě člověka, o jeho malosti a velikosti v dějinách, v českých dějinách zvláště. Nadto příběh bez laciných analogií až bolestně blízký přítomnosti.“²³

Jestliže Zikmund Winter v době svých šedesátin byl po dokončení *Mistra Kampana* postaven před možnost reagovat na generační polemiky s jeho vlastními zásadami odborné i literární činnosti, s jeho principem „mikrologické práce“ (in margine Novákova jubilejního článku v časopise *Přehled* si v soukromí sarkasticky poznamenal: „To psal můj žák dareba nepřičetná Arnošt Novák“),²⁴ spisovatel Vilém Hejl na jakoukoli, třeba i

Jako „brilantní, napínavý historický román“ hodnotí v přehledu exilové literární produkce *Zásadu sporu* i J. Čulík (*Knihy za ohradou. Česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971–1989*, Trizonia, Praha, b. d., s. 85.).

22 Srov. M. Zelinský: Vilém Hejl, *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*, díl 1, A–L, Brána, Praha 1995, s. 243–244.

23 J. Marek: Mezi minulostí a přítomností, *Dějiny a současnost* 13, 1991, č. 3, s. 64. Jeho recenzi (až jde o doposud jedinou reflexi Hejlova románu v Čechách) M. Zelinský ve *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945* v rámci sekundární literatury neuvádí.

polemickou literárněkritickou reflexi své kampanovské románové variace z první poloviny sedmdesátých let teprve čeká. K bizarnímu zpoždění v interpretaci *Zásady sporu* možná dochází též kvůli tomu, že i prostřednictvím vylíčení antiiluzivního a antiutopického děje lokalizovaného do minulosti se v této próze stáváme svědky neslitovného pranýřování depresivního a marasmatického českého světa sedmdesátých let. Skutečně:

Res tua agitur.

---

24 Srov. V. Brožová: Dva autobiografické texty Zikmunda Wintra, in Zikmund Winter: *Paměti ze života dvou přátel*, ed. V. Brožová, Rakovník 1996, s. 4.